

a nákladem velká zavodňovací kola,¹⁾ jichž pak užívají dle »redů« podobně jako spoluvlastníci mlýnů. Pozemky takovým způsobem zavodňované nazývají se koljske zemlje.

Nehledíce k těmto jakož i jiným místním formám pracovních asociací, vyskytujícím se u jednotlivých slovanských národů, všimněme si oněch kooperací, jež známy jsou Slovanům všem a, jak již názvy samé dokazují (spřeha, sprega, спряга, tlaka, toloka, pomoc, помощь), vznikly v dobách, kdy Slované se ještě nerozdělili na jednotlivé národnosti. Existence těchto kooperačních svazků, jejichž potřeba se objevila teprve tenkrát, když se počaly uvolňovati svazky rodové (příbuzenské), a jež tedy, jak shora již ukázáno, byly náhradou za mizící svazky rodové — pouhá jejich existence jest neklamným důkazem, že již ve starém, společném právu slovanském pozbýval princip krevního kolektivismu své půdy a ustupoval principu individualismu. Neboť jen rodina prostá (nezádužná) nucena byla hledati si pomocníky. Rodiny složité (zádužné) nevymizely ještě ovšem, ale nebyly již zjevem výhradním, bezvýjimečným.²⁾

O státoprávním poměru zemí českých ku staré říši německé.

(Studie.)

V úvahách o státoprávním významu historického poměru zemí českých k bývalé říši německé setkáváme se s nestejnými názory: někteří zejména, majíce na mysli existenci dávných vztahů českých zemí k říši, určité jedenkrát založené právní poměry, dovozují odtud takový trvalý dosah oboustranných vztahů státních, pro jaký v pozdějším právním vývoji nedá se již najíti dokladu. Přenášejí účinky poměru jednou vzniklého na celou dobu další, přikládají poměrům jednou založeným význam nepřetržitý a nezrušený, nedotknutý pozdějším právním vývojem. Toto stálé, zvláště v politické literatuře obvyklé rozšiřování významu jednotlivých historických faktů a fasí, bez ohledu na pozdější změny státního vývoje českých zemí i říše, jest dostatečným podnětem, abychom sobě vždy znovu uvědomovali důsledky oněch různých státních stykův; abychom zkoumali jejich význam právní, tím spíše, ježto dřívější poměry státoprávní bývají podkladem a oporou různého politického přesvědčení.

¹⁾ Zavodňovacích kol užívá se i v Číně. Srv. Ziber, *Очерки первобытной экономической культуры* (v Moskvě 1883, str. 49.).

²⁾ Stať tato ve zkrácené a poněkud i změněné formě vychází rusky ve Sborníku prací vydaných na počest prof. M. F. Vladimírského-Budanova redakcí prof. M. N. Jasinského v Kyjevě.

Není sporu, že již nejrůznější styky mezi státy, vyžadují-li úpravy normami řádu právního, dovedou založiti jisté, velmi volné a nejširší státní spojení; užší vztahy státní vznikají však teprve spojením států ve vyšší svazky, ve kterých spojené státy buď ještě zůstávají samostatnými státy, aneb jsou zároveň podřízeny vyšší moci státní, moci státu celkového.¹⁾ Dle těchto státoprávních rozdílů sluší určití, jakou formu na se bral právní poměr starého státu českého k říši římsko-německé: jmenovitě zda jednalo se jen o úpravu vzájemných vztahů států jinak neodvislých, aneb šlo-li o poměr, při kterém říši příslušela určitá vyšší moc tak, že by pak země české byly splývaly s říší ve vyšší územní svazek jako jeho části; zda státu českému dále náležela vlastní práva státní výsosti, nebo zda snad země české aspoň v některých směrech podléhaly nějaké spojené říšské moci římskoněmecko-české.²⁾

Že Čechy byly stále lénem a částí říše, je v politické i státovědecké literatuře německé celkem rozšířeným míněním; ovšem neplatí tak o literatuře státoprávní celé. Z publicistů starého císařství *J. J. Moser*³⁾ svým obvyklým rozvlácným a nedosti jasným způsobem jedná o otázce, jsou-li Čechy údem říše; i uznává, že až na práva a povinnosti plynoucí z opět-ného připuštění českého hlasu kurfirstského (1708) král nebo královna vládou nad Čechami »s mocí zcela neobmezenou, nestarají se nic o říši a říše nestará se nic o ně«. Uvádí sice jednání r. 1756, kdy M. Teresie dovolávala se pro Čechy ochrany říše (dle říš. snesení o readmissi z r. 1708) a říšské exekuce proti králi pruskému; praví však, že z toho, že panovnice hledala proti říšskému knížeti pomoci

¹⁾ *V. Pražák*, Rak. pr. úst., IV. p. 218. sq., a pojednání *Brieovo* v XI. sv. Grünh. Zeit., p. 110. sq.; o svazcích mezinárodních, státoprávních a uniích dle staršího dělení v. *Zachariae*: Deut. Staatsr. u. Bundesstr., 3. vyd., 1865. I., p. 96. sq., 104. sq.

²⁾ *J. Čelakovský* v Čes. děj. práv. (Ott. Slov. N. VI. 499.) formuloval pro dobu habsburského panství ideální příslušenství České koruny k říši jako pouhou personální unii, jakmile moc císařská s královskou mocí českou byla spojena, protože poměr k říši byl toliko osobním poměrem krále českého k císaři římskému. I když koruna česká pokládala se stále za předního člena říše, byla státem samostatným, a pak spojení státní mezi ní a říší mělo povahu mezinárodní a císař býval tu jediným pojítkem, jsa vždy zároveň králem českým.

³⁾ Von Teutschland u. dessen Staatsvfg. überhaupt, Stuttgart 1766, p. 27. sq., o Moravě, Lužicích a Slezsku p. 30.—37. K bližšímu objasnění názorů tohoto autora četných mnohosvazkových děl — jeho něm. stát. právo citá 50 sv. — budiž dodáno, že dle něho všeobecně lenní poměr neruší suverenitu, že kurfirstové však jsou jen polosuverenní, t. j. takovými regenty, kteří sice 1. nejsou zcela neodvislími, 2. mají však přece určitá oprávnění jinak jen souverainům příslušející, kterýchž ostatním říšským stavům se nedostává; rozdíl je tu prý ten, že souverain jedná ve všem jedině dle svého uvážení, polosuverenní však musí se řídití ústavou a pravidly státu, jehož je členem, a uznávati aspoň vrchní panství regenta a státu, jemuž je poddán, (Versuch ein. eur. Völkerr., 1777, I. p. 37., Beitr. z. eur. Völkerr. I. 508, 1778). Spisy *Mosery* měly na státovědu XVIII. st. značný vliv, jakého ku konci století požívala jen ještě škola *Pütterova* (*Haeberlin, Gönner, Leist*). *Moser* byl mezi těmi, kteří bránili práva stavovská proti zeměpánům, jmenovitě vystupoval proti pojetí, že by byla jen odvolatelnými privilegii, od zeměpána o lvozenými, a že by stavové nebyli zástupci svých zemí.

u říšských instancí, ještě neplyne, že by též sama byla chtěla uznati povinnost, státi k soudu na žalobu tam od říšského knížete na ni vznesenou — (tak požadovalo Prusko, stěžujíc si, že rakouský dům sice rád chce požívat ochrany říše, když myslí, že byl uražen členem říšských stavů, že však nikterak nechce státi pod říšskými soudy, když člena říšských stavů sám urazil, kteréžto jednání odporuje nejen vši slušnosti, ale i všem pravidlům občanské společnosti a předním zásadám práva přirozeného, a proto prý proti těmto prvním právům člověka nemohou domu rakouskému pomoci žádná privilegia, která si beztoho zvětšiny sám dal, ani říšská snesení, která si dobře dovedl vynutiti). Ze zemí přivtělených Morava byla kdysi nepochybným lénem říše a tento lenní svazek k říši prý ještě trvá, »ježto králové čeští mezi jiným bývají obdařováni lénem na markrabství, knížectví a země«; Lužice též zůstala v lenním svazku k říši, ježto prý Ferdinand III. při odstoupení jejím kurfirstovi saskému nemohl tímto jednostranným jednáním zadati ničeho z práv říše, třeba že si vyhradil všechna práva lenní jen jako král český. Nad Slezskem odstoupeným králi pruskému podržel prý císař jura imperii, která si v listině stvrzující usnesení říšského sněmu z r. 1751 o garantování míru drážďanského byl vyhradil; přes to přece však král pruský přijal titul suverenního a nejvyššího vévody za Slezsko, píše se tak, císař mu dokonce sám tento titul i ze své říšské kanceláře dává, a král pruský vřadil si i nabyté hrabství Kladské mezi své suverenní státy, bez uznání císařova imperia.

Ž. St. Pütter⁴⁾ má Čechy od doby podrobení jejich knížat a od obnoveného spojení s říší (1708) za její část, kteráž požívá pouze staré přednosti královského titulu; přiznává však, že nepřispívaly k výdajům říšským, ježto nenáležejíce k říšským krajům, mezi kurfirstství toliko dle jména se počítaly; ježto pak před r. 1708 ve skutečném spojení s říší nebyly, nevykonávaly také presentací přisedících k soudu komornímu. Shledává velmi podivným, že panovník český, jako král, náleží zároveň k říšským stavům, ježto dle zřízení celé Evropy král prý jen králem neodvislým býti může, kdežto od vlastnosti člena říšských stavů nelze oddělití pojem odvislosti od říše; tento odpor, že Čechy mají krále, jenž zároveň je říšským knížetem, není jiného prý než přežitok z doby, kdy středověké právo mezinárodní pokládalo za přípustno, aby králové císaře nad sebou uznávali, a odtud prý též skutečnost, že vládce Čech je v jedné osobě králem i kurfirstem.⁵⁾ Náleží k stavům říšským, kteří

⁴⁾ Anleit. z. Teut. Staatsr. (překl. Hohenthalův), 1791, p. 31., 84., 103.; Histor. Entwklg d. heut. Staatsvfg d. deut. Reich., 1786, I. 69., II. 296., 362. sq., III. 14., 38. sq.; Teut. Reichsgesch., 1778, 139., 219., 330.; Unparteyisches rechtl. Bedenken üb. d. zw. d. Kr. Böh. u. d. H. v. Zedtwitz weg. Mittelbar. od. Unmittel. d. Herrsch. Asch obwalt. Streit., 1772, p. 5., 8., 161.

⁵⁾ Z úplné neodvislosti jiných korunovaných hlav nedá se prý souditi na tutéž neodvislost koruny Č., jak mínila Marie Terezie v reskriptu z 2. bř. r. 1769 k čes. kurfirstskému vyslanci, pravíc, že »koruna Č. mocí práv majestátu jí původně a vlastním právem příslušejících neuznává nad sebou žádného soudce a nikomu nemá se co ospravedlňovati«.

nosí korunu, ale těmto proto ještě nepřísluší žádná přednost, leč by osoba králova od osobnosti říšského knížete nikterak nedala se oddělit; ostatně je rozdíl, zda drží člen říšských stavů říši volební (takto dva kurfirstové saští stali se po sobě králi polskými), zda jen nahodilé okolnosti udělí říšskému knížeti na nějaký čas zahraničnou korunu, zda spojení je dědičné a v budoucnosti trvalé (Uhry, V. Britannie), nebo zda každý panovník jako král švédský, držitel Pomořanska, již tím samým je zároveň říšským knížetem, kdež koruna je v nerozlučném spojení se stavovstvím. Takový je úsudek čelného právníka posledních dob starého císařství.

Spisovatelé do r. 1866, kteří byli spracovali státní právo Německého Spolku (jako *Klüber*, *S. Jordan*, *Weiss*, *Maurenbrecher*) stojí již vesměs pod vlivem skutečnosti, že země české dostaly se s dědičnými zeměmi rakouskými do Spolku stejně jako země, které byly kdysi »náležely k říši německé« (odst. 2. čl. 1. Víd. Spol. Akty), a spokojují se pak prostým poukazem na rakouské prohlášení z 6. dubna 1818, kteréž české země k říši připočetlo. Opatrněji vyjadřuje se z nich jen *Zoepfl*: Böhmen galt stets als eigentliches Reichsland, als ein Kurstaat, wenngleich als ein selbstständiges Königreich.⁶⁾ V německoprávní literatuře poslední doby pak opakuje se konstatování příslušnosti českých zemí k říši bez přesnějšího vymezení vzájemného poměru; tak *Schulte* (Lehrb. d. d. Reichs- u. Rechtsg., 1892, p. 202., 215) praví, že Karel IV. asi nevěřil na neodvislost českých zemí od říše, když v Zl. Bulle nařídil, že synové světských kurfirstův od 7. roku česky a italsky se mají učit, aby později záležitosti říšské z těchto zemí s císařem spolu rozhodovati mohli; upozorňuje sice na rozdíl, že v Čechách zachována byla Zl. Bullou volba krále per regnicolas, kdežto v ostatních kurfirstvích po vymření rodu panovnického nastupovalo právo císařovo je znovu udělit, dodává však, že prý Karel o toto právo volby málo se staral, jak dokazuje jeho prohlášení o nástupnickém právu, že po vymření české linie přejde na moravskou absque electione sive assumptione alia.

Dle *Schroedera* (L. d. d. Rechtsg. 1898, p. 386--8) staly se Čechy za Jindřicha I. říšským lénem a byly od té doby s nepatrnými přestávkami stále počítány k říši, k níž i Morava od 1028 patřila, zprvu jako lenní české knížectví, od 1182 prý jako říšsko-bezprostřední knížectví, které však zůstalo s Čechami spojeno. Jinak uznává, že knížectví české mělo postavení zvláštní, že kníže sice náležel ku knížatům říšským, jako oba biskupové, kteří až do 11. stol. přijímali investituru od říše, že však zřízení země bylo zcela samostatným, a že nelze souditi, proč by vrchní panství říše bylo se vztahovalo i na vnitřní světské záležitosti zemské; Palackému však přece namítá, že neprávem mluví o svrchovanosti zemí českých. Později, mluvě o rozkladu říše v novověku, sám

⁶⁾ Grunds. d. gem. deut. Staatsr., 1863, I. 164. Ještě u *Jordana* (Lehrb. d. allg. u. deut. Stsr., 1831, p. 181.) čte se, patrně jako reminiscence na Saské Zrcadlo, že český král, měl-li zastávati hodnost voleneckou a říšský úřad, musil býti německým mužem.

uvádí, že již od Sigmunda těžiště dědičných zemí císařských bylo mimo říši a ukazuje na korunu českou, jako uherskou. *V*

Vnitřní ústavní neodvislost a samostatnost koruny není ovšem popřena ani v německé literatuře rakouských dějin říšských (*Huber*, Oest. Reichsg., 1895, *Bachmann*: Lehrb. d. ö. R., 1895—6), která sice přijímá příslušnost a lenní poměr k říši, nicméně poměr českých zemí k říši s většími menšími modifikacemi má celkem za volný, nerovnajíc jich veskrze ostatním lénům říšským.⁷⁾ Jen *Luschin* (Grundr. d. Oest. Reichsg., 1899, p. 166.) tvrdí, že mezi postavením českých zemí k říši a mezi povahou ostatních říšských lén nebylo žádného kvalitativního rozdílu; poráží však sám tuto svoji všeobecnou formulaci hned tím, že zemím českým je nucen přiznati vnitřní ústavní i organizační samostatnost v plném rozsahu. Dle toho pak ovšem záleží především na pochopení rozdílu mezi vnějším postavením českých zemí k říši a mezi postavením ostatních říšských teritorií, kteráž až do zániku říše vesměs podléhala zásadně říšské státní moci právní (třeba že de facto zeměpáni ve větších teritoriích účinnost její dovedli znamenitě snižovati), a z nichž většinu mimo svazek státoprávní poutal k říši též lenní poměr k říšskému panovníku.

K rozhledu po stavu otázky je všeobecně říci, že pro existenci toho onoho právního poměru nejsou ještě rozhodnými samy výrazy pozitivních právních pravidel, kterými poměr došel úpravy. Terminologie starších státních aktův i smluv není vždy přesným výrazem skutečně celkové právní úpravy poměrův, poskytujíc tak vhodné pole sporům o myšlenkách, které měly býti vyjádřeny; jmenovitě z užití týchž označení pro několik poměrů nedá se hned souditi na jejich stejnou státoprávní podstatu.⁸⁾ Mimo to za oné doby středověku i ještě novověku, kdy udržovala se stálá tradice, že císařové římského národa německého jsou dědici vševládných imperátorů světového panství římského, jejichž moci všichni druzí vládcové jsou poddáni, užívalo se formy císařských privilegií všeobecně i tam, kde dle pravé podstaty jednalo se jen o mezinárodní poměry smluvní, neboť jakékoliv obmezení světové císařské moci a exempce z ní mohly býti založeny jako *ius singulare* toliko konkrétním aktem císařovým. Jedině císař mohl udělovati tituly královské, on uznával a potvrzoval panovníky jako hlava křesťanského světa vedle papeže; i přel se o své právo vyššího panství i s mocnými králi francouzskými, z nichž Filipu Sličnému samým papežem Bonifácem VIII. dostalo se odsouzení v prudkých slovech o »superbia Galli-

⁷⁾ V. o tom *B. Rieger*: Říš. děj. rak., 1898, p. 9. sq. a t. pozn. 8. *Bachmann* uznává, že země české vyvíjely se na dvojím základu, jednak jako vlastní říše s národní dynastií a domácím právem, jednak ve stálé příslušnosti k Německu, jako říšské území a kurfirstství. *Huber* mluví o úplné vnitřní neodvislosti Čech, i uznává taktéž trvání zvláštních zřízení českých do pol. 18. st.

⁸⁾ Táž věc je ostatně i při výkladu novějších mezinárodních a ústavních aktův. Stačí ukázati jen na neurčité koncepcce berlínské smlouvy a na známý výrok *Haenelův* o »barbarském jazyce německé ústavy«.

cana« za to, že nechtěl spolu s králi anglickými uznávat poddanost nástupcům Augustovým.⁹⁾ Z toho, že si císařové vůči jiným panovníkům nadvládu osobovali, ovšem neplynula žádná státoprávní podřízenost, avšak tato nebyla právně založena ani tehdy, když císařům začasť přece podařilo se vliv svůj politicky uplatnit i ve vnitřních záležitostech jiných zemí, ve kterých fakticky zasahovali do státoprávních poměrů, aniž ingerence jejich došla v právním řádu výrazu a aniž mohla takto utvořit státní spojení právní. V těchto mezistátních stycích středověku, které více než na vztahy zemí obmezovaly se na vzájemné poměry panovníků, jejichž panovnická moc stejně složena byla z aggregátu soukromých jejich práv, jako z práv skutečné moci státní, žádná ze stran nečinila křivdy, přikládala-li moci své attributy, které nebyly právem strany druhé, právem založeným na nejružnějších nabyvacích způsobech. Tyto více méně úzké panovnické vztahy mohly, ale nemusily mít vždy reflexních účinků na oboustranné poměry samých států; tam, kde mezi státy došlo k takovému právnímu poměru, který v určitých pojmových znacích nabyl právního výrazu, lze ovšem dle těchto znaků, ve formě státního spojení obsažených, souditi na právní povahu státoprávních stykův oněch států a vyložiti ji pak dle vyšších pojmových kategorií.

Poměr českých zemí k říši za starších dob středověku postrádal pevné povahy státoprávní. Často dovolávaná dávná povinnost Čech, odváděti říši tribut, neměla pozitivního obsahu mimo placení a přijetí poplatku; nemohla tudíž založiti poměr jednostranné právní odvislosti, poněvadž zavázaný stát český nebyl nijak omezen ve výkonu svých práv výsostných mocí říše a to ani pozitivně, ani negativně; že by říši bylo příslušelo právo, svou vůlí závaznost jednostranně utužovati, nemůže býti řeči, ježto objem závazku byl stanoven jednou pro vždy na základě úmluvy. Poplatnost znamenala spíše přiznání čestné přednosti v tehdejších poměrech mezinárodních, nikoli vázanost cizí státní vůlí, kteráž by jako nadřízená vykonávala vliv na státní moc poplatného státu. Není sice přímého důvodu, proč by i tato prastará forma státních vztahů měla býti zkoušena na pojmu suverenity, ježto, jak *Preuss* řekl, suverenita je vedoucím principem teprve u novověkých státův absolutistických, pojmem, k němuž dospělo se především konsolidováním moci panovnické; nicméně možno aspoň tolik uvést, že při neobyčejné rozšířenosti poplatkových závazkův, z nichž mnohé přešly i do doby nejnovější, nebyl jim přikládán¹⁰⁾ ani u starších kompetentních autorit vliv rozhodující na suverenitu panovnickou i státní. Nebyltě to nikdo menší, než sám první právnický theoretik pojmu suve-

⁹⁾ Et sicut luna nullum lumen habet, nisi quod recipit a sole, sic nec aliqua terrena potestas aliquid habet nisi quod recipit ab ecclesiastica potestate. Nec insurgat hic superbia Gallicana, quae dicit quod non recognoscit superiorem. Mentiuntur: quia de iure sunt et esse debent sub rege Romano et imperatore. (Viollet: Histoire des inst. pol. de la Fr., II., p. 41.).

¹⁰⁾ *Hancke*: Bodin, p. 13. sq., *Bornhak*: Ein. Abhängigk., p. 39.

renity, přísný zastance monarchické moci Jindřicha III. ve Francii, *Jean Bodin*, jenž ve svém roztržení vládců správně liší mezi *tributum coactum* a *pensio libera*, kterážto byla placena na základě smírného, smluvního ujednání, nikoli na znak podrobení se, a zakládajíc poměr oboustranný, suverenitě nepraejudikovala, ani nenesla s sebou uznání cizí nadřízené moci vyšší, pokud oprávněný panovník jiných větších práv nemohl s úspěchem si osobovati. Dobře připomíná, že sám Ferdinand I. Turkům tributem zavázati se musil, a že proto suverenita jeho neutrpěla újmy, přes to, že se Turci chlubili, kterak mají poplatným i německého císaře.¹¹⁾ Povinnost z poplatkového závazku plynoucí, aby ve válkách říšských země české nestály na straně nepřátel, byla jen neurčitým závazkem aliančním, ceny velmi problematické, ježto vědomí o nějakém společném účelu bývalo velmi slabé a závazek tento neměl nijaké organisace právní.¹²⁾

Za římských výprav německých císařův docházelo k vojenským aliancím, při nichž král český s many svými stál pod vojenským náčelnictvím císařovým a účastnil se vojenských operací pod velením říšských vůdcův. Zásadního státoprávního významu tyto vojenské svazky však neměly; byly pouhým spojením vojenských sborů pro každé tažení zvláště, a nebyly výrazem státoprávní povinnosti země k obraně říše.

¹¹⁾ *Jean Bodin* (1530—1596): Le premier est le prince tributaire, qui est moindre au traité que celui auquel il doit tribut et néanmoins il retient tout droit de souveraineté, sans autre submission à celui auquel le tribut est payé. — ... Car en payant le tribut qu'il a promis pour avoir la paix, il est quitte, et n'a que faire d'autrui pour defendre son estat. Mais il y a bien difference entre ceux, qui sont en protection simplement, et ceux qui tiennent en foy et hommage... que les Princes qui sont en protection, s'il n'y a autre subiection, retiennent la souveraineté, ores qu'ils ayent traicté alliance inegale, par laquelle ils sont tenu recongnoistre leurs protecteurs en tout honneur. (Les six liv. d. l. Rép., Paris, 1583, chez J. d. Puys, l. I. c. 9. 162. sq.) — V lat. vyd.: Itaque cum ad vim prolapsa esset populus Turcarum, opes eblanditus est contra Ferdinandum, cui tamen provincias aliquot frueudas Turca reliquit, ea lege, ut fisco vectigal annuum dependeret, qua ex re Turcarum princeps Imperatorem Germanorum se tributarium habere gloriatur. Imperator vero pensionem, non tributum appellat: differt autem hoc ab illo, quod tributum a subditis aut ab illis, qui potentiorum vi coacti, ut libertate ac pace fruerentur, pecuniam victoribus se daturos spoponderunt, pensio libera est seu a cliente, seu ab iis solvatur, qui aequo foedere societatem et amicitiam cum iis inierunt, qui sese cum hostibus coniunxerint: seu ab iis auxiliares copias urgente bello accipiant. (De Rep. l. sex, ed. 4., Ursellis 1601, l. I. c. 9. p. 170 sq.)

¹²⁾ O celém tomto poměru a o poměru zemí českých k říši vůbec v. *Kalouskovo* Čes. stát. právo (1.—67.), kdež celý soubor sporných otázek sem spadajících je vyložen a to namnoze s konečnou platností; jeho vývody nebyly alterovány tím, co namítá se od některých historikův a právníkův německých. Z těchto *Pernice* (D. Verfassungsr. d. i. Reichsr. vertr. Königr. u. Länd. p. 29. sq.) ozývá se sice velmi rázně proti tvrzením českých historikův o povinnosti tributní; sám však zapomíná, že závazkem poplatným neutrpí zavázaný stát žádného omezení své státní moci v určitém oboru ve prospěch jiné moci státní. O právním poměru č. zemí k říši dále *Ž. Čelakovský* v Ott. Sl. N. sv. VI. při Čes. děj. práv.

Toliko český král jako říšský kníže (ovšem bezprostředný) v této své vlastnosti měl povinnost císaře provázeti, jako zase požíval práv knížete říšského. Účastnil-li se výprav, neplyne z toho ještě povinnost země, kteréž král byl hlavou; za dob feudálního válečnictví mohl si král (ať jako říšský kníže, ať jako český panovník) opatřiti vojsko jen výzvou svých manův a mohl jím sám disponovati. Později, za dob vyvinuté ústavy stavovské nebylo pochybnosti, že říšské povinnosti vojenské na země české se nevztahují, ježto stavové, jsouce zavázáni jen k obraně země, nebyli by uznali žádné vojenské závaznosti k obraně říše, a král, chtěl-li císaři přispěti, musil si sbírat vojsko na svůj náklad.

Zbývá pro starší dobu jenom otázka, zda vojenská povinnost říšských knížat provázeti císaře (*Heerfolgepflicht*) měla základ státoprávní, či zda spočívala na svazku lenním? Že měla základ státoprávní, dovozuje se z toho, že na odepření této povinnosti byly stanoveny různé tresty; odepření služby manem trestalo se jako felonie ztrátou léna, kdežto říšský kníže pro týž čin upadl jako velezrádce do říšské klatby.¹³⁾ V tom směru však právě nelze povinnost českého panovníka rovnati vojenským službám jiných říšských knížat. Dvorská i vojenská služba těchto ostatních totiž spočívala na základě úředním, státoprávním, a také jejich stavovská důstojnost (říšských knížat) měla základ v udělení říšského úřadu hrabského; měli tedy k říši jiné povinnosti státoprávní, než král český, jehož postavení, jako postavení samostatného vévody kmenového (*Stammherzog*), nemohlo se srovnávati s úřednickým rázem vévodské moci jiných říšských knížat, nemajících vlastní, neodvozené panovnické a dynastické moci. Říšské knížectví českého krále mělo také jiný základ, než knížectví vévody burgundského nebo hraběte flanderského, kteří náleželi sice k stavům francouzským, avšak pro svá německá léna počítali se ku knížatům říšským. Z toho dá se pak pochopiti, proč vojenská povinnost česká byla volnější, že král nepodléhal vyzvání císařovu tak, že by na jeho rozkaz byl musil svoje many jednoduše mobilisovati; proč záhy, za Fridricha II., bylo králi přiznáno oprávnění, sprostiti se vojenské povinnosti složením peněžného obnosu, a proč králové ani po svých válkách s císaři neztráceli království pro vzpouru manovu.¹⁴⁾ Povinnost českých panovníků, i když

¹³⁾ *Schroeder* l. c. p. 510. *B. Rieger*, Říš. děj. p. 120., pozn. 21.

¹⁴⁾ *Pernice*, l. c. 83., vypočítává dlouhou řadu výprav, na nichž králové čeští brali účast nerozeznává však hlavní věci, byla-li povinnost králova lenní, nebo státoprávní, byla-li povinností osobní, či povinností země jako části říše, nebo pouhým spolkem ad hoc. Pro své tvrzení, že byla uznáním obvyčejného lenního svazku teritoria samého, ovšem důkazu najíti nemohl. Konečně i když se dá dokázati státoprávní povinnost králova z jeho důstojnosti říš. knížete, není tím pro poměr země k říši ničeho řečeno, protože říšská knížata nebyla v organizaci říše representanty svých teritorií a jejich knížecká důstojnost záležela na osobním udělení, při kterém ani osoba oprávněného neurčovala se vždy držením jistého teritoria. Obyčejnou lenní povinností však vojenské přispění nebylo, ježto česká moc královská neměla základ v lenním udělení úřadu.

třeba plynula ze smlouvy lenní, ze závazku vasallova pomáhati císaři v jeho válkách, neb ať byla státoprávní povinností královou jakožto říšského knížete, přece zůstávala volnější a podstatně jinou, jako již celý lenní svazek byl podstatně jiný, a nezakládal takový poměr k říši, jako u jiných knížat, které pojila k říši zároveň ještě soustava říšského zřízení úředního.¹⁵⁾

V Čechách nebývaly celkem popírány manské vztahy královy k císaři a říši, jen o jejich objem a dosah a později též o jejich předmět býval spor. I když bez delších úvah lze do vydání Zl. Bully 1356 a do r. 1400 vůbec připustiti užší svazek koruny k říši, sprostředkovaný formou lenního poměru, při čemž docházelo k uzavírání formální lenní smlouvy a udělování lenní investitury císařem, nelze v tom ani před Zl. Bullou spatřovati újmu územní a ústavní samostatnosti koruny proto, že země české nebyly obyčejným lénem úředním,¹⁶⁾ jako územky jiných knížat říšských (podléhající nejen povinností lenním, ale nerozlučně zároveň státoprávním, úředním), nýbrž skutečným »imperii membrum nobilius«. Z formy lenní smlouvy plynula ovšem určitá vnější závislost od říše, podřízenost manova císaři jako vrchnímu pánu lennímu a ochranci, jenž ovšem s říší požíval určitých práv z lenního svazku; naproti tomu však koruna nebyla podrobena obyčejným důsledkům lenního poměru u lén úředních, kdež udělováno bylo lénem území i s výkonem určitých práv výsostných uvnitř něho.¹⁷⁾ Tak jako v Čechách nemohlo nikdy býti řeči o tom, že by král mohl pozbyti království pro nedostatek císařské lenní investitury, nedal se lenní svazek (v obyčejném smyslu) nikterak sloučiti s povahou monarchie volební, jakou Čechy byly, ani dědičné, kdež císaři zbývalo pouhé formální potvrzení panovníka, nastupujícího dle zemské ústavy o posloupnosti trůnní; vždyť samo privilegium Fridrichovo z 1212, 1346 nově vyložené, uznalo dědičnost i případnou volebnost českého trůnu, vyloučilo každou odúmrtě na říši, také zaručovalo jednotu království a královské moci i naproti císařům; již tím byly vyloučeny pravidelné účinky lenního poměru, nemohlo docházeti k znovudělení českých zemí lénem a nedostatek investitury nezbavoval krále jeho práv, ježto vládl z vlastní moci starší, potvrzení císařské pak nebylo podmínkou výkonu práv panovnických. Že král měl potvrzení císařského potřebí k uznání svého postavení v říši, vůči jiným knížatům říšským, nebylo s jeho výsostnými právy uvnitř zemí českých nikterak v souvislosti. Tuto nemusil svá výsostná práva lénem přijímati.

¹⁵⁾ Nyní *B. Rieger*: Ústavní děj. Rak., p. 8. (otisk z Ott. Sl. N.).

¹⁶⁾ *Ib.*

¹⁷⁾ *Fernice*, jenž veškeru objektivitu vědeckého nazírání takřka výhradně pro sebe a německé historiky reklamuje, vyložil na p. 46. l. c. Karlův infeudační list z 15. května 1366 (*Kalousek* p. 43.) tak duchaplně, že by koruna česká jako subjekt byla měla zároveň lénem od říše sama sebe jako objekt, kterýžto logický smysl byl by se snad i středověkému stilu curiae zdál povážlivým.

Ani území koruny nepodléhalo právům vrchního panství (vlastnictví) lenního pána; nevztahoval se na ně zákaz zcizení části lenního předmětu, kdežto dle říšského lenního práva bylo třeba vždy císařova svolení k zcizení říšských lén;¹⁸⁾ Zl. Bulla znovu vyloučila spadnutí království jako léna na říši, ač u jiných kurfirství tak neustanovila; území koruny stálo pod přímou státní mocí královou bez lenních omezení práv panovnických, a přivtělené země neměly nijakých přímých vztahů k říši, jak již pevně zajistily Karlovy inkorporační majestáty (1348 a 1355).¹⁹⁾ Území jiných manů stálo sice též pod jejich přímou státní mocí; avšak jednak uvnitř jejich území nebyli jim všichni poddáni jako obyvatelé království českého svému králi, jelikož jejich územní výsost bývala prolamována přímou podřízeností některých poddaných říši, jednak císař zachoval sobě povždy práva vrchního vlastnictví, která docházela vždy nového výrazu v opětném udělení území v léno při spadnutí léna na říši po vymření oprávněné rodiny a v obnovování investitur při tom, — čímž státní moc manů nabývala povahy soukromoprávně propůjčených práv státní výsosti, nikoli vlastní moci původní ze zvláštní ústavy země; přímé moci lenního pána podléhali manové již dle práva lenního, říšská knížata podléhala však ještě státoprávní moci císařově, ježto byla původně zastávala říšské úřady královské, které s územím přijímala v léno. Když tedy obsahem lenní smlouvy českých králů nemohlo býti skutečné udělení práv výsostných v určitém území, ježto jim výkon královských práv příslušel ze staršího práva zemského, nikoli jako držitelům říšských úřadův, znamenaly pak lenní smlouvy spíše unilateralní uznání císaře za lenního pána s lenní ochranou za tím účelem, aby ve vypracované říšské lenní soustavě králům českým dostalo se rovného postavení s ostatními říšskými knížaty, — neboť za dob úplného zřízení lenního bylo udělování a přijímání léna formou, ve kterou se zahalovaly veškeré ústavní a státoprávní změny nejrůznějšího obsahu, a kterou upravovaly se pak i vzájemné poměry zemí. Nejsou zajisté ve zřízení feudálním řídkými ani ty případy, v nichž základem lenního poměru nebyla dokonce nijaká realní koncesse se strany lenního pána, nýbrž ve kterých se udělení lénem jen fingovalo za jiným účelem, kdež udělení dělo se jen formálně, a vassal prohlašoval, že to, co dosud držel svobodně a právem výlučným, napříště držeti chce titulem lenním od pána lenního, aniž by to však mělo vliv na postavení a povinnosti manovy.²⁰⁾

¹⁸⁾ Zachariae I. c. II. 602.

¹⁹⁾ Jinak byla by M. Teresie k odstoupení Slezska králi pruskému (1742) měla zapotřebí svolení císařova jakožto lenního pána, kdežto ve skutečnosti vyžádal si král pruský svolení českých stavů dle ústavy české, jejichž svolení znamenalo nejen souhlas k opatření státní správy finanční, nýbrž požadavek jeho obmezoval panovníka i v uzavírání smluv mezinárodních, byť právo míru i války bylo panovnickou praerogativou. Nedostatek přivolení říše k odstoupení Slezska je nápadným i *Pütterovi* (Hist. Ent. III. 40.).

²⁰⁾ K tomu vztahují se výroky: *Quod si jam subjecit mihi bona sua, accipiendo illa a me in feudum, videtur ea mihi tradidisse et in me domi-*

Nelze ovšem říci, měl-li lenní poměr králů k říši právě tento význam; jde jen o to, že, byly-li české země lénem, byly lénem od jiných lén kvalitativně rozdílným, že v celém poměru šlo více o úplnost lenní hierarchie, než o věcnou podstatu léna, více o formu léna. Ostatně sesazení Václava IV. r. 1400 a následující udalosti způsobily takové uvolnění vztahů českých zemí k říši, že Jiří z Poděbrad uznával manský závazek již jen za kurfirství a úřad arcicíšnický, výslovně prohlásiv, že se lenní poměr nevztahuje na území koruny české; v lenním svazku byla dále některá říšská panství králi udělená, která mohl přijímati tak, jako mohl míti vlastní statky allodialní. Předmětem lenního udělení bylo tedy od doby Jiřího z Poděbrad dle samých listin jen kurfirství a arcíúřad říšský, jenž jako ostatní arcíúřady říšské byl důstojností čestnou, tak že v pozdějších dobách nevykonávali ani kurfirstové úřadů svých při císařské korunovaci osobně, nýbrž dávali se pravidelně zastupovati členy šlechtických rodin, kterým byli arcíúřady jako t. zv. dědičné úřady v léno dále udělili. Že lenní svazek za říšský úřad, statky a říšská panství nevylučoval suverenitu panovníkovu jako českého krále, kterýž ve svém území zůstával stále nejvyšším pánem, nevyžaduje důkazu; možno však i tu dovolati se úsudku *Bodinova*, jenž tehdejší nauku pozdní renaissance přesně byl formuloval, přiznávaje zeměpánu suverenitu za země, které nebyly ve svazku lenním cizího panovníka.²¹⁾ Za oné doby, kdy i jiní mocní zeměpáni a sám papež přijímali léna, byl poměr lenní se suverenitou v odporu jen potud, pokud zeměpán nebyl vládcem ještě v jiné zemi, ve které by byl nejvyšším a neodvislým: — panovník mohl dle tehdejší nauky v jednom ze svých států býti suverénem, a v druhém poddaným vassalem, aniž bylo lze poměr lenní rozšiřovati i na jeho země vlastní, ve kterých byl suverenním. V tom právě již je dobře rozlišováno, že panovník zůstává ve své zemi stále nejvyšším, třeba by mimo zemi byl ovládán vyšší mocí, jen když v jeho

nium transtulisse, iterum a me in feudum recepissee. (Durantis.) — Nou semper transfertur feudum in vasallum: immo plerumque is qui possidet et a nemine recognoscit, recipit illud ab illo propria voluntate, vel ut tyrannibus defendatur. (Hostiensis, 13. st.) *V. Esmeinovy* dějiny franc. práva, p. 186.

²¹⁾ »Le troisieme est le Prince souverain d'un pais, et hors protection, et neantmoins vassal d'un autre Prince pour quelque fief, pour lequel il doit l'honneur et service porté par son adveu. Le quatrieme est le vassal simple, qui doit la foy et hommage du fief, qu'il tient, est n'est point Prince souverain d'autre seigneurie, ny subiect de celuy duquel il tient le fief. Le cinquieme est le vassal lige d'un Prince souverain, duquel il n'est point subiect naturel.« (Ib. p. 162.) — »Quartum genus est eorum, qui Reges sunt et iura maiestatis in suos liberos exercent, sed aliorum fiduciarum seu feudatarii sunt, aliunde feudo accepto a principe, seu maiore, seu minore. Quintum genus est eorum, qui Reges non sunt, nec iura maiestatis habent, sed fiduciam propter feudum contraxerunt; qui a nostris simplices vasalli dicuntur. Sextum genus, vasalli ligii, qui data fide, domini dignitatem et existimationem tueri, ac pro eius salute arma sine exceptione capere.« (Ib. p. 170. sq.) — K tomu: Fournol: Bodin, prédécesseur de Montesquieu, p. 41. sq

zemi není vyššího vládce nad něho, nebo vládce stejné moci. Zeměpáni německých říšských teritorií, ač se zvali domini terrae, byli v některých směrech přímo podřízeni i v zemích svých říšské moci, král český však nikoliv, neboť uvnitř jeho království nebylo nad něho vyššího.

Králové čeští dávali sobě až do Ferdinanda III. udělovati investituru a vyžadovali si potvrzení privilegií; od krále Vladislava (1477) vztahovala se investitura již jen na kurfirství a na ty země, které koruna lénem od říše drží. Mimo to však za předmět propůjčení lénem pokládala se i »regalia«, kteráž králové od císaře přijímali. Pokud by tu pod regaliemi měla rozuměti se některá vyhrazená zeměpanská práva výsostná (regál solní, horní, mincovní), nemělo by udělování regalií významu, protože stejně veškerá tato výsostná práva náležela v českých zemích v obor původní a vlastní moci královské; dokonce však nelze snad z udělení regalií dovozovati, že by královská práva panovnická byla odvozena od říše. Zeměpanská výsostná práva resp. regalia nebyla za dřívějších dob projevy jednotné moci státní, určité všeobecné moci vyššího útvaru;²²⁾ nýbrž zeměpán osobně měl souhrn jistých práv jako jiní, a zakládal svá práva na nejrozličnější tituly nabývací; měl sice práva jenom jemu vlastní, taková, která týkala se jeho vlády nad poddanými, ale i tato (na př. právo zákony dávat) považovala se za jeho práva osobní, nikoli za práva orgánu země. Jednotlivá práva zeměpánova stála tu proti souhrnu nabytých práv stavův i poddaných. Rozumí se, že »regalia« Zl. Bully nevyčerpávala z daleka rozsah moci panovnické, dokonce pak již nikoli obsah moci státní v zemích českých, kdež přistupoval široký obor ústavních oprávnění stavovských. Ani z udělování regalií v léno nelze pro Čechy dovozovati odvislost práv panovnických od propůjčení císařského: král, jenž držel lénem úřad kurfirstský, požíval přirozeně práv s úřadem spojených, ale udělení regalií v léno bylo by mělo jen tehdy význam, kdyby práva ona nebyla mu příslušela již z vlastní moci panovnické, a to ještě nejvýše význam jako sesílení titulu nabývacího, poskytované však jen kurfirstu říše, nikoli českému králi. Když Zl. Bulla práva regální přiřkla všem kurfirstům, nedala tím českému králi ničeho, co by již nebyl měl; netvořila teprve nabývacího titulu k regaliím, takže udělování jejich vlastně postrádalo materiálního důvodu.

Při výkladu takto pochybném jistě plnou platnost mají slova *Seydlova*, že právníku je každý právní ústav vykládati tak, aby měl

²²⁾ *Otto Mayer*: D. Vltgsr. p. 25. V zemích českých nebyl týž vývoj zeměpanské moci jako v německých teritoriích říšských, ve kterých zeměpanská moc vytvářela se teprve postupným zatlačováním říšské moci z oborů moci zeměpanské, a stálým rozmnožováním výsostných práv zeměpánů na úkor moci císařské, jež trpěla snahou zeměpánů zaopatřiti sobě na všech stranách výjimky z říšské moci a proměnití takto svoji moc zeměpanskou v nejvyšší státní moc v území zeměpánově. V zemích českých nebylo třeba tohoto pochodu, ježto králové neměli svá práva zeměpanská odvozená od říše.

rozumný smysl a tu pak, jde-li zároveň o výklad, který by měl co nejméně fikcí, bude na snadě, propůjčování regalií dle jeho podstaty vysvětlovati ne jako akt konstitutivný, nýbrž jen jako potvrzení (uznání) práv panovnických, zejm. čestných práv královských, práv královského majestátu, při čem formální jich udělení císařem zajistiti má přednostní postavení královo v říši.²³⁾ Doma, v českých zemích, nepotřeboval král ovšem žádného formálního propůjčení neb potvrzení práv majestátních, ježto veškerá práva královská vykonával na základě vlastní moci, nebyv nikdy říšským úředníkem ve formě mana; ale v říši, ve sboru říšských knížat a mezi kurfirsty, aby tam za krále byl uznáván, potřeboval k tomu potvrzení resp. formálního propůjčení čestných, majestátních práv královských, a proto králi na udělení jich často záleželo. Propůjčování regalií dělo se pak v tradicionelní lenní formě, zbytku to po právních aktech lenního zřízení, ježto propůjčování lénem bývalo druhdy obvyklým způsobem udělování neb uznávání práv v říšských ústavních poměrech. Ani tady nebylo tedy léno ve vlastním smyslu, neuděloval se souhrn výsostných práv na určitém území, nýbrž pod právní formou léna krylo se zaručení (ne konstituování) panovnických práv českých a majestátního postavení krále českého v říši, čehož ovšem bylo třeba vůči zeměpánům v říši, kteří byli many i zeměpány zároveň. Kurfirství a volenecký hlas úřadu číšnického byly již o sobě předmětem lenního udělení i náležely vlastně také k čestným přednostním právům královým, bývaly však uváděny vedle regalií, jako obsah lenní smlouvy.

Požadavek císařské konfirmace královských práv českého krále resp. přiznání jemu insignií královského majestátu, byl sice pro obvod říšské ústavy německé požadavkem právním, a byl i od českých králů uznáván jako právní závazek, když chtěli dojíti uznání svých práv přednostních v říši; neznamenal však žádného obmezení českých práv panovnických, ani králova státoprávního postavení v jeho zemích, aniž značil obmezení státoprávního postavení koruny. Ze závazku, králi českými dle ústavních obyčejův uznávaného, plynula sice určitá podřízenost právní (nikoli jen faktická), avšak pouze vnější, poněvadž nejvyšším pánem v území koruny a vyšším než každý jiný tam zůstal král, jenž v území svém byl vždy superiorem non recognoscens. Právě tak, jako králové vyžadovali si konfirmací císařských, vyžadovali sobě císařové uznání papežských, chtěli-li dojíti uznání svých majestátních práv v celém křesťanském světě: císařové k výkonu svých práv v říši taktéž nepotřebovali žádného papežského uznání, a přece povinnost,

²³⁾ Tak míní *B. Rieger* v přednáškách o rak. říš. děj.; ve středověku král majestát vycházel formálně buď od císaře neb papeže. — Potvrzování práv panovnických mělo význam proti druhým kurfirstům, aby neupírali českému hlasu jeho privilegovaného postavení. Mocní kurfirstové jako saský a braniborský, snažíce se stále sobě jako volitelům zjednatí supremacii nad zvoleným císařem, nalézali pak protiváhu v postavení českého krále v kollegiu kurfirstův, což císařové, jsouce pravidelně králi českými, dovedli oceniti, jak i jednání M. Teresie v r. 1770 ukazuje.

oznámiti každou volbu císařskou papeži, byla uznávána jako závazek právní a oficiální,²⁴⁾ nikoli jen politický, byť i papežům bylo odepřeno jakékoli účastenství při volbě císaře. Tento závazek oznamovati volbu papeži (uznáváný zvl. v 13. st.) měl v zápětí též určitou právní podřízenost, ježto církev v těchto dobách byla se ustavila jako skutečný stát a vykonávala i jeho atributy s vlastním zákonodárstvím a úřední hierarchií: a přece neuznání císaře papežem nezbavovalo císaře jeho výsostných říšských práv a neomezovalo jej, právě tak jako český král nepozbýval výkonu svých práv pro zanedbání investitury, jelikož nedostatek konfirmace císařské neměl jiné sankce, leda plné uznávání v říši a ve světě křesťanských států. Byly tu tedy případy oněch středověkých právních vztahů státův, ve kterých vyžadovalo se potvrzení práv od toho, u něhož měla dojíti uznání. Celá soustava státních privilegií byla na tom založena (stalo se dokonce, že císařové římsí několikrát sami si vyžádali aprobace papežské, schválení cizí vyšší moci, mimo říši stojící, bez újmy svého státoprávního postavení).

Když od 15. stol. země koruny samy nepochybně již nebyly v přímém lenním svazku s říší, když s konsolidováním moci panovnické a vývojem ústav stavovských formy lenního zřízení upadaly, a když uad to důstojnost císařská, královská i kurfirstská zůstávala spojena v jediné osobě, ztrácela investitura českého krále na váze. V držbu domu rakouského r. 1526 přešla již koruna česká tak jako uherská ve vlastnosti neodvislého státu, jehož státní spojení s říší bylo nadále sprostředkováno jen státoprávním postavením panovníkovým v říši a vlastními jeho právy, pokud byla též právy zemskými; této neodvislosti království od říše nedotklo se, že panovník společný stál se svými zeměmi rakouskými v lenním i státoprávním svazku říše německé, ve kterou území starorakouské bylo pojato. Ostatně od času Ferdinanda III. r. 1628 i panovníci z domu rakouského přestali vyžadovati investuru dosud obvyklou od císaře; užívali pak, ježto jejich moc a neodvislost od říše znamenitě vzrostla, od míru westfalského výrazu »suverenity« jako král pruský i pro své země k říši náležející, byť jim, jak *Otto Mejer*²⁵⁾ poznamenává, suverenita příslušela jen za země k říši německé nenáležející.

Český král, jako člen sboru kurfirstův, byl povolán míti účast při určení nositele říšské panovnické moci, při volbě císaře. Králi příslušel tedy podíl na obstarání orgánu pro říši a výkon králova volebního práva byl tedy funkcí pro říši, pro státní osobnost říšského celku. Přímého reflexního účinku na země české královo volební právo pravidelně nemělo, neboť výkonem práva volebního byl obsah jeho konsumován beze vztahu k zemi; kurfirstové však stávali se hned po vykonané volbě právně poddanými nově zvolenému císaři, což však v českých zemích mělo jen formální význam, ježto osobnost císaře i krále kurfirsta většinou bývala táž. Právo, určití svým aktem osobu držitele říšské státní moci, nevykonávali kurfirstové jako důsledek

²⁴⁾ *Rehm*: Allg. Staatsl., p. 16. sq.

²⁵⁾ *Einl. i. d. deut. Staatsr.*, 2. v., p. 25., 63.

nějakého orgánového zastoupení svých poddaných, nejednali jako ústavní jich representanti resp. ústavní zástupci svých států; neměli k výkonu volby moci delegované od svých poddaných, nýbrž jejich volenecká důstojnost byla oprávněním posíláným z říšského udělení, byla právem přednostním mezi ostatními říšskými stavy, plynula ze říšských zákonů a císařských privilegií. Než naproti tomu zase dle zákonů říšských kurfirstství bylo nerozlučně spojeno s teritoriem knížat voličův, bylo na jejich území »radikováno«; to znamenalo nejen, že osoba oprávněného voliče určuje se držbou zvlášť kvalifikovaného území, resp. výkonem výsostných práv uvnitř určitého území, nýbrž i kurfirstství a hlas volenecký bylo lze nepřímou pokládati za příslušenství země. Volebního práva požíval vždy onen český král, který dle zemského řádu dědictvím neb volbou byl povolán k vládě v českých zemích; výjimkou však, když král nebyl v zemi přítomen, nebo dosud vlády nenastoupil a přísahy k zemi nesložil, byla připuštěna (jako r. 1519) k volbě deputace stavovská: vykonali tedy stavové svými zástupci účast českého panovníka na označení osoby císařovy, volbu panovníka říšského.²⁶⁾ Tím však stavové nikterak nestali se přímými poddanými císaře ani říše,²⁷⁾ třebaže stavové jinak zastupovali korporaci zemskou. Dle názoru, že kurfirstství je příslušenstvím země, náleželo též mezi ona zemská práva, která stavové v nepřítomnosti nebo neschopnosti králově mohli vykonávat, jakož jim příslušelo vésti vládu v zemi; jim a jejich úřadům příslušel výkon všech výsostných práv v území, nebylo-li krále, jim příslušel stejně i výkon práv panovnických (a právě výkonem práv panovnických v určitém území určovala se osoba k volbě oprávněného); proto stavové měli se za kompetentní k výkonu volebního práva královského, na území radikovaného.²⁸⁾ Poddaným císaři stával se právně jen král kurfirst, za něhož stavové hlas vykonali, protože jim náleželo právo voliti krále. Že hlas volenecký vykonával pravidelně jednotlivec, král, v jeho nebytí však stavovská korporace svými zástupci, nemělo vlivu na povahu oprávnění; tak jako nerozhodovalo, zda předpokladem a důvodem nabytí práva volebního byl říšský úřad, či zda spíše, jak míní *Bryce*,²⁹⁾ úřad byl accessoriem práva volebního; obojí bylo právem královským, s územím nerozlučně spojeným.

Když kurfirstství pokládalo se nepřímou za příslušenství země, měli stavové čeští býti povoláni, dáti nebo odepřítí svůj souhlas, kdykoli se měla jeho dotknouti nějaká změna; tak r. 1770 bylo uznáno Marií Teresií, že jednostranná dispozice panovníkova ve příčině volenectví a říšského arcíúřadu v zemích českých nemá místa, tu že stavům jako spoluzástupcům koruny přísluší ústavní spolupůsobení ve příčině podobného jejího příslušenství. Kurfirstské kollegium a kurfirstská volenecká práva byla

²⁶⁾ *B. Rieger*: Příspěvek k děj. čes. kurfirstství a arcíšíšnictví, Práv. 1893.

²⁷⁾ Ani císař ani říše nenabyla moci nad stavy českými nebo uvnitř království.

²⁸⁾ *V. Kalousek* l. c. p. 49. sq.

²⁹⁾ *The Holy Roman Empire*, p. 235.

sice částí ústavní formy říše, dílem státního práva říše římsko-německé; avšak kurfirstské důstojenství a práva s ním souvislá byla též součástí státního práva jednotlivých oprávněných zemí, tedy také částkou státního práva českého, i mělo vliv na státoprávní postavení koruny k říši. Od té doby, co bylo uznáno, že není lénem království české,³⁰⁾ nýbrž úřad kurfirstský, docházelo zvláštní postavení zemí českých v říši, kdykoliv se o ně jednalo, výrazu ještě patrnějšího. Již tím, že království samo lénem nebylo a že i král volený, resp. i stavové, jimž příslušela volba krále, mohli vykonati hlas při volbě císaře, ukazovalo se, že kurfirstství české není v patrimoniū králově, a že jeho základ byl dle zvláštních privilegií a svobod českých, Zl. Bullou vyhrazených, jiný, než u kurfirstství jiných, kteráž sama byla říšskými lény. Když i stavové čeští byli někdy připuštěni k volbě císaře, mohlo se tak státi jen na základě českého zemského zřízení, dle starých řádův domácích vzhledem k tomu, že v nedostatku krále vedli správu země a ev. krále si volili; v jiných kurfirststvích nebylo nic podobného možno, ježto při nezpůsobilosti kurfirstově náleželo hlas vykonati jeho poručenstvu, zde však stavové čeští vykonali předpisy státního práva říšského i českého podle své zemské ústavy, kteráž tím způsobem od kollegia kurfirstů byla uznána. Tu ústava říše ustupovala: v určité části řídila se domácími předpisy zemskými o právech stavův. Tu objevilo se znovu přednostní právo zemí českých a jejich privilegované postavení v říši; tu však objevilo se také, že spojení zemí českých s říší nebylo omezeno výhradně na osobu společného panovníka, ježto při volbě císařské v nedostatku krále zemí, zemským zástupcům a zemské ústavě připadl podíl na zřízení říšského panovníka, podíl na ústavě říše; prostřednictvím panovníka a jeho práv, která byla s územím tak nerozlučně spojena, že byla též právy zemskými, korunními, ocitala se koruna česká nepřímě v státním spojení s říší i dle ústavy zemské, ovšem stále privilegovaná a jinak samostatná. V těchto případech mělo tedy státní spojení českých zemí s říší reflexní účinek i na státní osobnost zemskou, dle jejíhož zřízení právě vykonávala se veřejnoprávní funkce pro říši.

Když během 15. st. (a vlastně již od Zl. Bully) království bylo se vymklo z lenního svazku s říší, a z poměru lenního zbývaly jen manské povinnosti královny za kurfirstství a úřad číšnický, když země české nadále jen prostřednictvím panovníkovým a takových jeho práv, která zároveň byla právy zemskými, ocitala se ve volném státním spojení s říší, nebylo právního podkladu, na kterém by království bylo se stalo takovou částí říše, jakými byla ostatní říšská území, v říšském územním

³⁰⁾ Protože král český měl ještě léna v říši, podléhal územní lenní výsosti říšské, totiž onomu oboru práv státní moci, který přísluší každé státní moci uvnitř jejího území, jako právo lenního zákonodárství, lenního soudnictví i vrchního dozoru; tak ovšem podléhali i jiní zeměpáni, kteří měli léna v zemích českých, území lenní výsosti české. V. čl. *Brockhausův* »Lehnshoheit« u *Holtzendorffa* (II. v.). *Pütter* v *Unp. r. Bed.* liší léna, která podléhají lenní výsosti českého krále, od těch, která podléhají jeho moci zeměpanské (p. 5.).

svazku jsoucí.³¹⁾ Říšské moci scházely jakýkoli vyšší vliv právní na stát a poddané české. Král jako kníže říšský měl sice povinnost účastnit se sněmů říšských; to však bylo by mělo na království jen tehdy vliv, kdyby se byl na sněmích objevoval jako zástupce země, kdyby účast na říšské vládě byla mu příslušela jako representantu a orgánu země, kdežto mu příslušela jen jako právo osobní přednosti, ježto vůbec starý říšský sněm německý nelze srovnávat se zastoupením poddaných a území, nýbrž jen se shromážděním osob z různých důvodů oprávněných, vždy na základě zvláštního udělení a přijetí povolaných. Říšská snesení nemusil král v zemích svých vykonávat, protože říšská zákonodárná moc neměla tu průchodu, a zemské zákony české nemusily se řídit ani absolutně rozkazujícími nebo zakazujícími zákony říšskými. V Čechách platila sice Zl. Bulla, zákon říšský; v době vydání jejího však byly země české s říší personálně spojeny a tu nemusila dojít výrazu skutečnost, že císař a král »duas sustinet personas« (Zl. B. mohla tam platit též jako zákon z české moci panovnické); ostatně spíše jen vyhrožovala těmto zemím zvláštní postavení. Země koruny České byly pak vypuštěny z rozdělení říše na kraje, rakouské země od r. 1512 nikoliv; na země české nevztahovala se pravomoc říšského soudu komorního a říšské rady dvorské a byly vyjmuty i z jurisdikce císařovy, kterému ve věcech práva občanského rozhodování v určitých případech bylo příslušelo. Toto vše pak nebylo snad následkem privilegia de non evocando et appellando, jakého měli třeba ostatní kurfirsti a zeměpáni (i rak. arcivévoda), aby vyloučili příslušnost říšských instancí, nýbrž důsledkem neodvislého postavení koruny, v jejímž území výsostná práva bylo konati z královské moci české; a tak ještě Josef II. káral omyl pražského gubernia, jako by království potřebovalo privilegia de non evocando, o jakémž při Čechách jakožto neodvislé říši nikdy řeči býti nemůže³²⁾

V tom právě je rozdíl postavení koruny České od jiných teritorií říšských, že tato území až do konce říše byla podrobena přímé, zásadní právní moci říšské, že byla ve státoprávním svazku s říší. Území říše byla podrobena nejen říšským zákonům, ale nad právy zeměpanské výsosti v jednotlivých částech říše stály říšské instance,³³⁾ především říšský soud komorní, jenž dbal, aby nebylo zneužíváno zeměpanské moci proti poddaným, kdykoli tito u něho žalobu proti zeměpánům svým pro překročení moci zeměpanské vznesli;³⁴⁾ privilegium de non appellando

³¹⁾ O právní povaze staré říše německé a o poměru jednotlivých území k říši nejsou sice mínění s hlediska státoprávního sjednocena, tolik však je obecně uznáno, že až do konce svého říše byla s to, orgány svými vykonávat přímý vliv nejen na zeměpány, ale i na jejich poddané. *V. Brie* l. c. p. 145. sq.

³²⁾ *B. Rieger*: Císař Josef II. a český trůn, Osvěta 1897.

³³⁾ *G. Meyer*: *Vltgr.* I. p. 37.

³⁴⁾ *Edgar Loening*: *Lehrb. d. d. Vltgr.* p. 772 sq. Již skutečnost, že zeměpáni měli před říšskými soudy své řádné forum, a že soudy říšské na žalobu rozhodovaly v mezích práva mezi poddaným a zeměpánem, byla dokladem, že bezprostředné podřízení poddaných říšské moci, moci vyššího útvaru, mělo význam právní až do zániku říše.

nevztahovalo se na žaloby poddaných proti zeměpánům, ani na případy odepření a protahování spravedlnosti. Říšský soud komorní byl i řádnou apelační instancí, kde nebylo privilegií, a při vši faktické malomocnosti proti velkým zeměpánům přece jim připomínal, že stojí pod kontrolou říše a že jejich zeměpanská moc před soudy říše má jen povahu souhrnu jednotlivých oprávnění, jejichž objem podléhá posouzení říšských instancí, tak že nad zeměpanskou mocí stojí ještě říšská moc právní, která chrání poddané proti zeměpánům vykonává na poddané říše bezprostředný vliv, a brání, aby moc zeměpanská nestala se neobmezenou a neodvislou; význam tento nebyl ani u právníků na konci říše podceňován, naopak uváděn na doklad toho, že právo stojí i nad státní mocí (*Schlözer*).

Dosavadní poměr nezměnil se tím, když po readmissi nevykonávaného hlasu českého v radě kurfirstů (1708) stavové čeští, ač při jednání o readmissi nebyli spolupůsobili, vzali na se náklad spojený s vydržováním stálého vyslance při říšském sněmu a přisedícího při říšském soudu komorním; soud říšský nestal se tu orgánem vyššího svazku, k němuž by i země české byly náležely jako jeho část, nýbrž zůstal zřízením pro říši, a jen králi českému jako kurfirstovi říše příslušelo zastoupení v něm, jako při úřadech, které složeny jsou ze zástupců několika státův. Zastoupení v oligarchickém kolegiu kurfirstů při říšském sněmu i při říšském soudu bylo pouhým obnovením podílu, jaký králi jako kurfirstu příslušel na výkonu moci říšské; stavovské přispívání pak bylo jen důsledkem názoru, že hlas volenecký spojen je nerozlučně s držbou koruny, za jejíž spoluzástupce stavové čeští nepřestali se pokládati. Soud komorní nenabyl v českých zemích ani nejmenší místní nebo věcné příslušnosti; zákonodárná kompetence sněmu říšského jako před tím na ně se nevztahovala; úřady říšské vůbec nebyly společnými institucemi státoprávními pro země české a říši, jakož také nadále působnost říšských úřadů zůstala v zemích českých zcela vyloučena.³⁵⁾ Říše slíbila sice při readmissi, že bere království v ochranu dle zákonů říšských a řádu exekučního: prostý to slib vzájemné podpory, jenž na neodvislost státní nemá vlivu, ježto nemá základu v poměru podřízenosti,³⁶⁾ a nepředpokládá ani společné právní organisace.

Když konečně faktický rozklad římské říše národa německého byl složením císařské koruny německé také právně dokumentován, byly země rakouské i české dvor. dekretem z 21. srp. 1806 sprostěny jakéhokoli poměru k říši; tuť pravilo se jednak, že přestává důstojnost volenecká a úřad arcibiskupský, které ve vlastnosti říšského léna s korunou

³⁵⁾ Že jmenovitě správní reformy Marie Terezie a Josefa II. neměly na postavení českých zemí k říši žádného vlivu, o tom sr. státoprávní studie *B. Riegra*: Dílo centralismu v 18. st., Osvěta 1888, kdež vliv konsolidované zeměpanské moci na zemskou ústavu je ve svých důsledcích vystižen a oceněn. V. i: *Kramář*. D. böhm. Staatsr., p. 18. sq.

³⁶⁾ Dle průpovědi: Schutz und Schirm gibt keine Obrigkeit.

českou byly spojeny,³⁷⁾ jakož i každé spojení její s říší dle Fridrichových privilegií, Zl. Bully a readmisse, jednak císař a arcivévoda rakouský prohlásil se za nejvyššího lenního pána a suveréna v zemích rakouských. Ještě jednou země koruny české byly uvedeny ve spojení s teritorii starého císařství: Císař rakouský přistoupil k Německému Spolku dle akty z 8. června 1815 za »veškery své země, dříve k říši přísluševší«; jen Uhry, přetrvavše snahy absolutismu josefinského, zůstaly vně Německého Spolku. Tento však nebyl právním nástupcem ani bývalé římské říše, ani rýnského spolku; jen spolčené svrchované státy (resp. jich knížata) měly bezprostřední podíl na jeho organizaci, a jen ony, nikoliv i poddaní, byly bezprostředně vázány spolkovými sneseními.³⁸⁾ Země české, které naproti staré říši byly požívaly zvláštního postavení, ježto jejich králi byl náležel hlas v kollegiu kurfirstův, a jejichž poměr k říši v posledních stoletích starého císařství byl souřadný, ztrácely se v tomto novém státním spojení mezi ostatními zeměmi monarchie, které společný panovník zastupoval; tak r. 1848 i Palackému podobně jako zástupcům z ostatních zemí rakouských a spolkových dostalo se pozvání na národní shromáždění do svatopavelského chrámu frankfurtského.³⁹⁾ Také tento spolkový poměr, ve kterém zemím českým i druhým zemím nynější monarchie opět připadlo nésti oběti, jakých vyžadovaly snahy po převaze mocnářství ve Spolku proti vzrůstu rivalisujícího Pruska, za šedesát let po tom, kdy rozvázný byly vztahy českých zemí k starému císařství, skončil na výšinách u Chlumu.

Shrnou-li se důsledky staletých státních vztahův, ukazuje se, kterak země české ze státu poplatnického a lenního, který však nikdy nebyl obyčejným lénem, kde by byla králi bývala propůjčována lénem moc úřední, vyvíjely se pod určitou vnější závislostí na říši, až lenní svazek obmezuje se na čestný úřad říšský a právo volenecké, až konečně za Habsburků zaniká i zbytek lenních forem, a země české, vypuštěné z lenního spojení s říší, stávají se neodvislými od jakékoli moci říšské,

³⁷⁾ O tom: *B. Rieger*: Jak bylo zavedeno rak. císařství, Osvěta 1893; tu je správně upozorněno, že dokud cis. důstojenství vztahovalo se i na rak. země nesvrchované, nemohlo značiti ještě jednotnou moc státní. Také *Hauke* (D. gesch. Grundl. d. Monarchenr. p. 96., 1894) uznává, že sice již před zánikem říše poddaní v zemích rak. podrobení byli přímé státní moci zeměpánově, že však tento účinek docílen byl jen říšskými privilegii domu rak. udělenými. *Tezner* (D. oest. Kaisertitel) brojí sice velmi proti těm, kteří titulu rak. císařství přikládají význam pouze dynastický, otázku lenního svazku rak. zemí k říši však ponechal stranou. *V. Pražák*, l. c. IV., 2 sq.

³⁸⁾ Jak malá byla nejen státoprávní, nýbrž i politická jednota tohoto spolku státův, viděti mezi jiným z toho, že když v r. 1864. Spolkové shromáždění bylo zamítlo spolkovou exekuci proti Dánsku, vypověděly Prusko i Rakousko Dánsku válku jako evropské mocnosti, nikoli jako členové Spolku.

³⁹⁾ Právě snahy rakouské vlády, aby do Spolku dostaly se též ostatní země rakouské jako Halič a Uhry, vzbuzovaly prudkou opozici pruskou, která správně namítala, že by pak čelné postavení připadlo v Německém Spolku mocnosti většinou neněmecké.

stojí mimo její organisaci a mimo její státoprávní rozčlenění. Ukazuje se, kterak v tom rozpadajícím se státu státův, jež *Puffendorf* tak vhodně byl charakterisoval výrazem »irregulare aliquod corpus et monstro tantum simile«, a který zval se Svatou říší římskou národa německého, země české měly zvláštní postavení přednostní, stále jako membrum nobilius, neodvislé od moci říšské a uváděné do státního spojení s říší jen panovníkem a jeho právy, která zároveň svou měrou byla právy zemskými. Jako na státní formu staré říše německé nehodí se žádná ze státních forem, stanovených novodobou státovědou, nedá se též pro státní spojení českých zemí s říší užítí žádné z daných nyní forem svazků státních. Stačí tolik, že říše neměla nad zeměmi království českého vyšší jednotné moci, že vládní moc zeměpánova byla uvnitř samostatnou, nezávislou na lenním udělení říše. Státní vztahy byly tedy zvláště v novém věku volné; zda vztahy politické, hospodářské a kulturní byly užší, je otázka jiná, o níž rozhodovati nepřisluší již theorii státoprávní, neboť úkolem a snahou její je upozorniti pouze na momenty, které mají význam pro právní konstrukci státních stykův, které mají přispěti k výkladu státního ústrojí dle právního řádu.

V Heidelbergu, v květnu 1903.

F. Vavřínek.

Sociální dění a jeho zákonnost.¹⁾

Nic tak okatě neukazuje nehotovost sociální vědy jako stálý ještě spor o její stejnost ponětí: o sociální dění a jeho zákonnost.

Byla doba, kdy se tvrdilo že ruch v lidských pospolitostech spravuje se týmiž pravidly, jako pohyby koulí na kulečnicku. Jevy sociální pokládaly se za přírodní a jich proměny vysvětlovány to už e příčinností, kterou objevují v svém oboru fysikové. *Wundt* a *Dilthey* dovodili mylnost toho methodologického názoru. *Wundt* rozlišil předně úkazy psychické, jichžto jsme si vědomi bezprostředně, od přírodních a vytkl, že je nelze příčinně odvoditi z pochodů hmotných. To vedlo jej k tomu, že pro jevy duševní dožadoval se příčinnosti zvláštní, která se liší od přírodovědecké. Ve fysice na př. dvě síly souhlasného směru dávají za výslednici pouhý jich součet a dvě protivné síly se vespolek oslabují; naproti tomu výjevy psychické nebývají pouhým součtem svých složek (na př. akkord tónů) a stavy kontrastné posilují se tím více, čím rychleji za sebou postupují (na př. v jedné chvíli pevné přesvědčení o zdraví otcově a v druhé náhlá zpráva o jeho úmrtí). *Wundt* vyhledav několik takých (domnělých) zákonů pro psychologii,

¹⁾ Dr. *W. Ed. Biermann*: »W. Wundt und die Logik der Sozialwissenschaften.« (Jahrb. für Nationalök. und Statist. I. Heft 1903.) — *Rud. Stammler*: »Die Gesetzmässigkeit in Rechtsordnung und Volkswirtschaft.« Vortrag. 1902.